

Munch og medisin

Woll G.

Edvard Munch: samlede malerier

Catalogue raisonné. 4 bd. 1 696 s., ill. Oslo:

Cappelen Damm, 2008. Pris NOK 3 850

ISBN 978-82-04-14000-5

Møtet med *Edvard Munch: samlede malerier* er en overveldende opplevelse. I dette verket finner man alle Munchs nærmere 1 900 malerier. Reproduksjoner kan aldri fullt ut yte origina-

lene rettferdighet, men god papir- og trykkkvalitet gjør at for denne anmelderen har verket vært som å besøke Munch-utstillinger på rekke og rad. Ingen tretthet, utmattelse eller overdose, kun begeistring!

Verket er oppbygd kronologisk for tidsbolkene 1880–97, 1898–1908, 1909–20 og 1921–44. Gjennom nesten 1 700 sider og om lag 2 000 illustrasjoner får vi et enestående innblikk i Munchs kunstnerskap. I tillegg til maleriene er det røntgenbilder, fotografier, registre og oversikter. Ved lanseringen ble verket omtalt som en norsk og internasjonal kulturbegivenhet, et uunnværlig verktøy for Munch-forskere og samlere og en av de viktigste bokproduksjonene på kunstmrådet i norsk forlagshistorie. De store ordene satt altså løst. Likevel er det lett å si seg enig i at verket gir glede og inn-sikt.

Hvorfor kommer det først nå? Det er snart 70 år siden Munch døde, og interessen for hans kunst har i alle år vært stor. Men kanskje vi skal være glade for at disse fire bindene ikke er kommet før. Dermed kan man trekke på flere tiårs Munch-forskning. Vi får maleriets tittel på norsk, tysk og engelsk, det gis utførlige opplysninger om datering, teknikk, lokalisering, proveniens (eierskapshistorien), aktuell litteratur og utstillingshistorikk. Det er Gerd Woll (f. 1939), førstekonservator ved Munch-museet, som har vært faglig leder for utgivelsen. Hun har arbeidet ved museet siden 1972, og i årene 2004–08 arbeidet hun utelukkende med denne verkskatalogen.

I 2001 ble en engelsk utgave med Munchs samlede grafikk utgitt (1), og med denne nye utgivelsen, som utgis parallelt på engelsk, er dermed hans store livsgjerning rammet inn i to praktfulle verker.

Medisin og medisinere

Munchs liv og hans kunst har mange berøringspunkter med medisinen og medisinere. Mest omtalt er kanskje hans erfaring med

sykdom. Det begynte tidlig. Ved fødselen virket han svakelig og lite livsdyktig, og prest ble derfor straks hentet til huset, så guttebarnet kunne bli hjemmedøpt (2). Det ble sagt at svake lunger lå til slekten, både moren Laura (1837–68) og søsteren Sophie døde i tuberkulose. Søsteren Laura var psykisk syk, og selv ble han i 1908 innlagt på klinikken til nervelegen Daniel Jacobson (1861–1939) i København. Mindre kjent er at Munch i 1930 ble rammet av en corpus-blødning og ble behandlet av øyelegen Johan Ræder (1889–1956) (3) – også denne hendelsen ga seg kunstnerske uttrykk (4, 5).

Både faren Christian Munch (1817–89) og broren Peter Andreas Munch (1865–95)

var leger. I farens omgangskrets fantes blant andre Margrethe Munthes far, distriktslege Christoffer Munthe (1816–84) på Elverum. Anatomiprofessor Kristian Schreiner (1874–1957) ble et nært bekjentskap i Munchs siste år.

Etter å ha bladd gjennom den gedigne verkssamlingen ble jeg klar over et par, for meg ukjente, kolleger. Den ene er Lucien Dedichen (1867–1944), som var venn av Munch fra ungdommen av. I et dobbeltportrett fra 1925–26 står han ved siden av en annen av Munchs venner, forfatteren og kunstkritikeren Jappe Nilssen (1870–1931) (fig 1) (6). På Munch-museets kartotekkort har maleriet tittelen «Dødsdommen» som

Figur 1 «De overveiende dominante, kjølige fargene, det turkise i soveværelsets vegger og det blå og blåfiolette i mennenes klær, skaper en egenartet stemning som kontrasteres av de varmere tonene i ansiktene, det rødlige lyset som faller inn fra naborommet og de røde tonene i bøkene på det runde bordet.» (6). Edvard Munch: Lucien Dedichen og Jappe Nilssen, 1925–26, olje på lerret, 159,5 x 134,5 cm, Munch-museet. © Munch-museet/Munch Ellingsen gruppen/BONO 2010. Foto © Munch-museet

Forsiden på hver av de fire bøkene

del av tittelen, og dr. Dedichens datter meddelte Munch-museet i 1994 at i familien hadde bildet alltid blitt oppfattet som legens fortvilelse over ikke å kunne hjelpe en kjær venn som hadde pådratt seg en den gang dødelig sykdom. Dedichen drev en utstrakt indremedisinsk praksis som også omfattet Munch (6). I 1914 holdt han et foredrag i Medisinsk Selskab om en pasient som viste seg å ha Cushings syndrom – 18 år før Cushing beskrev tilstanden. Indremedisineren Harald A. Salvesen (1889–1972) trakk denne historien frem i lyset i en artikkel i tidsskriftet *Medical History* i 1961. Han avsluttet slik: «It is hoped, that this short account of a pioneer clinical observation will prevent Dr. Lucien Dedichen's name from being entirely forgotten» (7).

En annen av Munchs legevenner var Wilhelm Grimsgaard (1880–1945), som han også portretterte (fig 2). Ifølge opplysninger fra familien ble portrettet malt i Åsgårdstrand ca. 1900. Ettersom Munch

ikke var der det året, er det tidfestet til 1901. Portrettet er beskrevet som gåtefullt (6). Grimsgaard praktiserte i Åsgårdstrand 1895–1905, var deretter distriktslege flere steder og ble i 1925 overlege og direktør for det nyåpnende Lierasyet. Han og hans kone var omgangsvenner av Munch i Åsgårdstrand. Året etter at portrettet ble laget, i september 1902, skjedde det dramatiske bruddet mellom Munch og den rike kjøpmannsdatteren Mathilde (Tulla) Larsen (1869–1942). Det var Grimsgaard som kom og forbandt skuddsåret i Munchs hånd, men det var nødvendig med mer kyndig legehjelp, og neste dag reiste kunstneren til Rikshospitalet. Det endte med at han måtte amputere distale falang av venstre hånds tredje finger (8) – en skade som Munch senere stadig kom tilbake til.

Den kanskje viktigste av doktorvennene var den tyske øyelegen og mesenen Max Linde (1863–1940) i Lübeck. De kom til å ha kontakt i 40 år, og det var en forbindelse som ble av den største betydning for

både legen og Munch selv (2). Ekteparet Linde, det var hun som hadde pengene, samlet kunst i stor stil, og de ble et av de viktigste forankringspunktene for Munch i det tyske markedet (9).

En spesiell plass i Munchs biografi har Emilie Andrea (Milly) Ihlen (1861–1924). Hun var Edwards første store kjærlighet – mens hun var gift med legen Carl Thaulow (1851–1915) – et komplisert drama som også satte spor i den unge kunstnerens sinn.

Mer om motivene

På ett punkt kunne jeg ha ønsket meg mer. Mens utgiverne utviser stor energi særlig i tidfestingen av alle maleriene, er opplysningene om innholdet i maleriene stort sett sparsomme. Et av unntakene er bildet *Pleiemødre i lagmannsretten* fra 1902, der motivet sannsynligvis tar utgangspunkt i en opprivende sak der seks pleiemødre, såkalte englemakersker, i Kristiania ble stilt for retten anklaget for å ha vanskjøttet barna så grovt at flere av dem døde. Saken vakte stor oppstandelse i avisene 1901–02 og førte til en kraftig innskjerping av tilsyn med fosterbarn samt klarere bestemmelser i straffeloven. Men ellers må leseren stort sett gå til andre kilder for veiledning om motivene.

«Munchs kunstnerskap har fremdeles en forunderlig styrke; hans evne til å skape uttrykk gjennom nesten primitive virkemidler, er overveldende,» skrev en anmelder nylig (10). Det er en presis beskrivelse.

Erlend Hem

erlend.hem@medisin.uio.no
Tidsskriftet

Litteratur

- Woll G. Edvard Munch: The complete graphic works. New York, NY: H.N. Abrams; Oslo: In association with Munch-museet, 2001.
- Næss A. Munch: en biografi. Oslo: Gyldendal, 2004.
- Kerty E. Johan Georg Ræder og Ræders syndrom. Tidsskr Nor Lægeforen 1999; 119: 3117. <http://www2.tidsskriftet.no/tsweb/199921/leder5.html> [27.5.2010].
- Marmor MF. Munch and visions from within the eye. I: Marmor MF, Ravin JG. The eye of the artist. St. Louis, MO: Mosby, 1997: 204–12.
- Marmor MF. A brief history of macular grids: from Thomas Reid to Edvard Munch and Marc Amsler. Surv Ophthalmol 2000; 44: 343–53.
- Eggum A. Edvard Munch: portretter. Utgitt i forbindelse med utstilling i Munch-museet 23. januar–3. mai 1994 i anledning av 50-årsdagen for Edvard Munchs død. Oslo: Munch-museet: Labyrinth Press, 1994: 93, 226–7.
- Salvesen HA. Case of Cushing's syndrome due to an adrenal tumour described in 1914 by Dr. Lucien Dedichen of Kristiania [Oslo]. Med Hist 1961; 5: 283–5. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1034631> [27.5.2010].
- Haugerud H. Edvard Munch – årene 1902–09: en psykiatrisk studie. Tidsskr Nor Lægeforen 1987; 107: 521–4.
- Meyer C. Max Linde, MD, a Luebeck ophthalmologist and patron of Edvard Munch. Surv Ophthalmol 1999; 43: 525–34.
- Sandberg L. Munch hos naboen. Aftenposten 22.1.2010. http://oslopuls.aftenposten.no/kunst_scene/article335223.ece [27.5.2010].

Figur 2 Munch har grepet tilbake til en komposisjonsform som vi kjenner fra bl.a. motivet *Sjalusi*. Legens hode er trukket helt frem i venstre bildekant mens silhuetten av en kvinne nærmest svever i bakgrunnen til høyre. Hun representerer hans unge, vakre kone Aagot (1875–1913), som Munch visstnok skal ha vært svært betatt av. «Komposisjonen med det forunderlig drømmende preget gjør henne mer til hans sinnbilde enn til et fysisk individ.» [6]. Edvard Munch: Wilhelm Le Fèvre Grimsgaard, 1901, olje på lerret, 75,5 x 64,2 cm. Privat eie. © Munch-museet/ Munch Ellingsen gruppen/ BONO 2010. Foto © Munch-museet